

Αριστοκρατία της Βυζαντινής Κωνσταντινούπολης

Περίληψη :

Η αριστοκρατία της Κωνσταντινούπολης αποτελούσε για το μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας του Βυζαντίου το ανώτερο στρώμα της κοινωνίας της πρωτεύουσας, καθώς και της βυζαντινής αριστοκρατίας. Η εξάρτησή της από τον αυτοκράτορα έκανε την αριστοκρατία να συνδεθεί στενά με την αυτοκρατορική αυλή στην πρωτεύουσα και μόνο στα τέλη ίσως του 12ου αιώνα η κατάσταση αυτή άλλαξε.

Χρονολόγηση

4ος-15ος αιώνας

Γεωγραφικός εντοπισμός

Κωνσταντινούπολη

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις για τον όρο βυζαντινή αριστοκρατία

Η έννοια της αριστοκρατίας στο Βυζάντιο είναι εξαιρετικά ασαφής, έχοντας χρησιμοποιηθεί από τους σύγχρονους ιστορικούς προκειμένου να προσδιορίσει την κοινωνική ομάδα που βρισκόταν αμέσως κάτω από τον αυτοκράτορα· η αμφισημία του όρου όμως έχει συχνά οδηγήσει στην απεικόνιση της συγκεκριμένης ομάδας με πολλούς διαφορετικούς τρόπους.¹ Αριστοκρατία σημαίνει η κυριαρχία των αρίστων, αλλά πώς αυτοί προσδιορίζονται στο Βυζάντιο; Συχνά καταλήγουμε στο κάπως κυκλικό επιχείρημα ότι αυτοί που έχουν την εξουσία είναι οι άριστοι, οι καταλληλότεροι να την ασκήσουν. Έτσι όμως η έννοια «αριστοκρατία» στο Βυζάντιο συχνά αλληλεπικαλύπτεται με την έννοια «άρχουσα τάξη».² Το πρόβλημα είναι ότι στο Βυζάντιο η ευγενική καταγωγή –που επιτρέπει την κληροδότηση από γενιά σε γενιά της κοινωνικής θέσης–, ενώ έχαιρε πάντοτε μεγάλης εκτίμησης, δε στάθηκε εμπόδιο στη συνεχή ανανέωση της βυζαντινής αριστοκρατίας. Η δυνατότητα κοινωνικής μεταβολής από κάτω προς τα επάνω, και αντίστροφα, ήταν αναμφισβήτητη πραγματικότητα.³ Σε μεγάλο βαθμό αυτό οφειλόταν στο γεγονός ότι η [Κωνσταντινούπολη](#) ήταν ανοιχτή σε ανθρώπους με ικανότητες, οι οποίοι υπηρύνοντας πιστά τον αυτοκράτορα λάμβαναν ως αντάλλαγμα αποδοχές και μια θέση στην ιεραρχία της αυλής. Έτσι, εκτός από την ευγενική καταγωγή, στο Βυζάντιο η μόρφωση και οι ικανότητες ήταν εφόδια που μπορούσαν να ανοίξουν το δρόμο προς την άρχουσα τάξη. Συνεπώς, όπως έχει παρατηρήσει ο Hans-Georg Beck, είναι δόκιμο να ονομάζουμε την τάξη αυτή αριστοκρατία στο βαθμό που έχουμε επίγνωση της πολυσημίας αυτής της έννοιας και δε διαθέτουμε κάποια καλύτερη.⁴

Η αριστοκρατία της Κωνσταντινούπολης ήταν φυσικό να αποτελέσει το ανώτατο στρώμα όχι μόνο της πρωτεύουσας, αλλά και της βυζαντινής αριστοκρατίας γενικότερα. Σε ένα κράτος που η ισχύς ενός αξιωματούχου εξαρτιόταν από την όσο το δυνατό στενότερη σχέση με το αυτοκρατορικό περιβάλλον η παραμονή στην πρωτεύουσα πρόσφερε σαφή πλεονεκτήματα. Ως αποτέλεσμα, η βυζαντινή αριστοκρατία συνδέθηκε στενά (ή και ταυτίστηκε) με την αυτοκρατορική αυλή.⁵

2. Η συγκλητική αριστοκρατία της Πρώτης Βυζαντινής περιόδου

Κατά την Πρωτοβυζαντινή περίοδο η τάξη των συγκλητικών καταλάμβανε την πρώτη θέση στη βυζαντινή κοινωνική ιεραρχία, όπως συνέβαινε και στη ρωμαϊκή κοινωνία. Η [σύγκλητος](#) της Κωνσταντινούπολης ιδρύθηκε από το [Μεγάλο Κωνσταντίνο](#) (324-337)⁶ και επανδρώθηκε κυρίως από μέλη της ρωμαϊκής συγκλήτου που ακολούθησαν τον αυτοκράτορα στη [νέα πρωτεύουσα](#), ενώ σε αυτά προστέθηκαν οι αυτοκρατορικοί υπάλληλοι των τριών ανώτερων τάξεων [οι *illustres* (=ένδοξοι), οι *spectabiles* (=περίβλεπτοι) και οι *clarissimi* (=λαμπρότατοι)]. Η νέα σύγκλητος αρχικά θεωρούνταν κατώτερη από τη ρωμαϊκή. Επί [Κωνσταντίου Β'](#) (337-361) όμως η σύγκλητος της [Νέας Ρώμης](#) εξισώθηκε με τη ρωμαϊκή, τα μέλη της αυξήθηκαν (στα τέλη του 4ου αιώνα αριθμούσε 2.000 μέλη)⁷ και εδραιώθηκε μία συγκλητική τάξη της Ανατολής με νομικό καθεστώς που την καθιέρωνε.⁸

Οι συγκλητικοί ήταν ως επί το πλείστον μεγαλογαϊοκτήμονες,⁹ αφού η κατοχή έγγειας περιουσίας ήταν απαραίτητο κριτήριο για την είσοδο στη σύγκλητο.¹⁰ Ωστόσο, οι περισσότεροι συγκλητικοί διέμεναν στα κτήματά τους στην επαρχία, ενώ την ενεργό σύγκλητο συνιστούσαν οι λίγοι *illustres*, κυρίως οι ανώτατοι εν ενεργεία υπάλληλοι με μόνιμη κατοικία στην Κωνσταντινούπολη.¹¹

Έτσι, η σύγκλητος της Κωνσταντινούπολης *απαρτιζόταν* ως επί το πλείστον από τους ανώτατους αξιωματούχους της αυλής και τους ανώτατους εν ενεργεία υπάλληλους του κράτους και συμπληρωνόταν από εκείνους που ο ίδιος ο αυτοκράτορας είχε διορίσει. Ήταν όμως εκτεθειμένη στην αυθαίρεση του αυτοκράτορα. Για παράδειγμα, έπειτα από μια αλλαγή στο θρόνο ο νέος αυτοκράτορας διόριζε συνήθως σε υψηλές θέσεις εκείνους που τον είχαν βοηθήσει να ανέλθει· συνεπώς, αποτελούσε συχνό φαινόμενο να παύονται από τα καθήκοντά τους οι ανώτεροι κρατικοί λειτουργοί μετά το θάνατο ή την καθαίρεση του αυτοκράτορά τους.¹²

Συνοψίζοντας, κατά την Πρώτη Βυζαντινή περίοδο η σύγκλητος της Κωνσταντινούπολης συνιστούσε μία εύριθμη τάξη που εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από τη θέληση του αυτοκράτορα, γεγονός που εξηγεί τη συνεχή ανανέωση της πρωτοβυζαντινής αριστοκρατίας. Ως αποτέλεσμα, ελάχιστες οικογένειες διατηρήθηκαν στα ανώτατα αξιώματα για περισσότερο από τρεις γενιές.¹³

Από τον 7ο αιώνα οι αραβικές κατακτήσεις, σε συνδυασμό με τις βαρβαρικές επιδρομές στα Βαλκάνια, φαίνεται ότι εξαφάνισαν τις ηγετικές οικογένειες της προηγούμενης περιόδου. Επιπλέον, οι αυτοκράτορες Φωκάς (602-610) και ο Ιουστινιανός Β' ιδιαίτερα (685-695, 705-711) καταδιώξαν τα μέλη της ανώτερης τάξης της εποχής τους, δημεύοντας τις περιουσίες τους ή προχωρώντας ακόμα και στην εξόντωσή τους. Η συγκλητική αριστοκρατία παρήκμασε

Αριστοκρατία της Βυζαντινής Κωνσταντινούπολης

εξαιτίας των συντριπτικών πληγμάτων που δέχθηκε,¹⁴ παρότι ο θεσμός της συγκλήτου δεν εξαλείφθηκε.

3. Ο σχηματισμός μιας νέας αριστοκρατίας

Η απουσία τεκμηρίωσης δεν επιτρέπει να διακρίνει κανείς αν όντως υπήρξε απόλυτη τομή μεταξύ των οικογενειών που είχαν εδραιωθεί επί [Ηρακλείου](#) (610-641) και της νέας βυζαντινής αριστοκρατίας που μάλλον άρχισε να σχηματίζεται επί [Ισαύρων](#) (717-802). Η αριστοκρατία αυτή ισχυροποιήθηκε τους επόμενους αιώνες αλλά μέχρι τον 11ο αιώνα οι αυτοκρατορικές αρχές την έλεγχαν, αποκλείοντας οποιαδήποτε αυτονομία στα μέλη της που διέμεναν στις επαρχίες. Ήδη από τον 9ο αιώνα η αριστοκρατία αυτή είχε αποκτήσει πολλά από τα γνωρίσματα που θα τη χαρακτήριζαν μέχρι το τέλος της αυτοκρατορίας. Κατείχε μεγάλες εκτάσεις γης και τα πλούτη της αυξάνονταν από τις φοροαπαλλαγές και τους ετήσιους μισθούς (ρόγαι) που λάμβαναν οι αξιωματούχοι και οι κάτοχοι τιμητικών τίτλων.¹⁵ Τον 9ο και 10ο αιώνα οι ανώτεροι κρατικοί λειτουργοί της Κωνσταντινούπολης αποτελούσαν την άρχουσα τάξη της αυτοκρατορίας και σχημάτιζαν τη σύγκλητο. Οι τίτλοι που κατείχαν δεν ήταν κληρονομικοί, αλλά τους είχαν απονεμηθεί από τον αυτοκράτορα, και σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις είχαν αγοραστεί.¹⁶

Κατά τον Alexander Kazhdan, η κάθετη κινητικότητα παρέμενε χαρακτηριστικό της βυζαντινής κοινωνίας μέχρι και τον 11ο αιώνα.¹⁷ Δεν υπήρχε η έννοια της ευγένειας με νομικό περιεχόμενο και η αλλαγή στην κοινωνική κλίμακα από κάτω προς τα επάνω ή αντίστροφα ήταν απολύτως δυνατή. Η κατώτερη αριστοκρατία αποτελούνταν κυρίως από τους επαρχιακούς γαιοκτήμονες μέσης οικονομικής στάθμης, ενώ η ανώτερη ήταν η αυτοκρατορική αριστοκρατία, η οποία λάμβανε τους αυλικούς τίτλους και συμμετείχε στην άσκηση της κρατικής εξουσίας επί του πληθυσμού.¹⁸

Κατά τον 11ο αιώνα η ανώτερη αριστοκρατία διαιρέθηκε σε δύο βασικές ομάδες, με κριτήριο τα καθήκοντα, στρατιωτικά ή πολιτικά, της καθεμιάς.¹⁹ Η πρώτη ομάδα, η στρατιωτική αριστοκρατία των γαιοκτημόνων, σχηματιζόταν από οικογένειες που κατείχαν τις μεγάλες έγγειες ιδιοκτησίες και τις σημαντικότερες στρατιωτικές θέσεις, ενώ εκπλήρωναν και τις διοικητικές λειτουργίες στην κρατική μηχανή. Οι οικογένειες αυτές κατάγονταν κυρίως από τη [Μικρά Ασία](#) και τα Βαλκάνια.²⁰ Παρά τις ομοιότητες με τους βαρόνους της δυτικής Ευρώπης, η ομάδα αυτή δε διέθετε την αυτονομία τους: τα μέλη της ήταν αυτοκρατορικοί λειτουργοί που μπορούσαν να υποστούν από απόλυση και κατάσχεση της περιουσίας τους μέχρι εξορία. Ως εκ τούτου, η βυζαντινή αριστοκρατία συνδέθηκε στενά με την Κωνσταντινούπολη και την αυτοκρατορική αυλή²¹ και μόνο ίσως στα τέλη του 12ου αιώνα σχηματίστηκε σημαντικό στρώμα επαρχιακής αριστοκρατίας που, ενώ δεν ήταν άμεσα στην αυτοκρατορική υπηρεσία, λάμβανε τους ανώτατους αυτοκρατορικούς τίτλους.²²

Τη δεύτερη ομάδα, την υπαλληλική αριστοκρατία, την αποτελούσαν οι αριστοκρατικές οικογένειες που βρίσκονταν στην αυτοκρατορική υπηρεσία και κατείχαν τα αξιώματά τους από γενιά σε γενιά. Οι αξιωματούχοι αυτοί ήταν συνήθως επικεφαλής των γραμματειών, δικαστές και φοροεισπράκτορες, ασκούσαν δηλαδή τις αστικές λειτουργίες (δικαστικές και φορολογικές) της κρατικής μηχανής. Οι οικογένειες που σχημάτιζαν την υπαλληλική αριστοκρατία κατάγονταν κυρίως από την Κωνσταντινούπολη, την ηπειρωτική Ελλάδα, τα νησιά του Αιγαίου και τις παραθαλάσσιες πόλεις της Μικράς Ασίας. Στους κόλπους της υπαλληλικής αριστοκρατίας περιλαμβάνονταν άτομα ιδιαίτερης μόρφωσης, ρήτορες, νομικοί και θεολόγοι, που επάνδρωναν τον ανώτερο κλήρο, τους επισκόπους των επαρχιών και τους διακόνους της [Αγίας Σοφίας](#) που περιέβαλλαν τον [πατριάρχη](#).²³

Στα μέσα του 11ου αιώνα η κάθετη κινητικότητα ήταν σε πλήρη ισχύ και ενθαρρύνθηκε η συμμετοχή αστικών στοιχείων (κυρίως της Κωνσταντινούπολης) στη διοίκηση της αυτοκρατορίας.²⁴ Πολλοί ξένοι και [έμποροι](#) της Κωνσταντινούπολης εισχώρησαν έτσι στις τάξεις των συγκλητικών.²⁵

Τον 11ο αιώνα η πολιτική και η στρατιωτική αριστοκρατία δε χωρίζονταν από αγεφύρωτο χάσμα.²⁶ Εντούτοις, η κατάσταση στους κόλπους της αριστοκρατίας μεταβλήθηκε από τα τέλη του αιώνα αυτού με την άνοδο του [Αλεξίου Α' Κομνηνού](#) (1081-1118) στην εξουσία: η ανώτατη στρατιωτική αριστοκρατία αναδείχθηκε στην κυρίαρχη τάξη της αυτοκρατορίας, σχηματίζοντας ευρύ συνασπισμό ισχυρών οικογενειών (Κομνηνοί, [Αούκες](#), [Παλαιολόγοι](#), Μελισσηνοί κ.ά.) που συνδέονταν μεταξύ τους με επιγαμίες.²⁷ Οι οικογένειες αυτές διαμόρφωσαν ένα είδος φατρίας γύρω από τη δυναστεία των Κομνηνών, μονοπωλώντας τα ανώτερα στρατιωτικά και διοικητικά αξιώματα.²⁸ Από τις αρχές του 12ου αιώνα οι παλαιοί τίτλοι αντικαταστάθηκαν από νέους (με βάση τον τίτλο [σεβαστός](#)), οι οποίοι απονέμονταν με κριτήριο το βαθμό συγγένειας και τόνιζαν την οικογενειακή σχέση με τον αυτοκράτορα.²⁹ Οι αλλαγές αυτές επισημαίνουν τη ριζική μεταβολή που υπέστη ο χαρακτήρας της βυζαντινής ιεραρχίας: τα υψηλότερα αξιώματα στην αυλή απονέμονταν αποκλειστικά στα μέλη της διευρυμένης αυτοκρατορικής οικογένειας.³⁰ Η φατρία των Κομνηνών συνιστούσε μία ομάδα με ξεχωριστή θέση στην ιεραρχία, τοποθετημένη πέρα και πάνω από τη σύγκλητο.³¹ Έτσι, οι δεσμοί αίματος ήταν πρωταρχικής σημασίας για τον προσδιορισμό της ανώτερης αριστοκρατίας.³²

4. Η Παλαιολόγεια περίοδος

Το 13ο και 14ο αιώνα τα κύρια χαρακτηριστικά του κομνηνείου συστήματος επιβίωσαν. Ο συνασπισμός των οικογενειών που είχαν δημιουργήσει τη φατρία των Κομνηνών διατήρησε το ρόλο του ως της κατεξοχήν αριστοκρατίας, ανεξάρτητα από το αν βρισκόταν άλλη δυναστεία στο θρόνο.³³ Τα υψηλότερα κλιμάκια της παλαιολόγεια αριστοκρατίας καταλάμβανε μια μικρή ομάδα οικογενειών, που ήταν πολύ πλούσιες και ενεργές στη διακυβέρνηση και συνδέονταν μεταξύ τους με επιγαμίες.³⁴ κυβερνούσαν ουσιαστικά τις επαρχίες, ιδίως όπου είχαν οικονομική δύναμη, δημιουργώντας έτσι κέντρα εξουσίας εκτός της πρωτεύουσας.³⁵

Έχει ιδιαίτερη σημασία ότι το 14ο και ιδιαίτερα το 15ο αιώνα η αριστοκρατία της [Κωνσταντινούπολης](#) επιδόθηκε στο εμπόριο, λόγω της απώλειας των γαιών της από την τουρκική επέκταση. Επέδειξε έτσι λίγο πριν από την [Άλωση](#) διαφορετική οικονομική συμπεριφορά σε σύγκριση με προηγούμενους αιώνες και αξιοσημείωτη προσαρμοστικότητα.³⁶

Αριστοκρατία της Βυζαντινής Κωνσταντινούπολης

1. Βλ. Antonopoulou, I.A., "La question de l' 'aristocratie' byzantine. Remarques sur l'ambivalence du terme 'aristocratie' dans la recherche historique contemporaine", *Σύμμεικτα* 15: *Μνήμη Νίκου Οικονομίδη* (2002), σελ. 257-264.
2. Angold, M., "Introduction", στο Angold, M. (επιμ.), *The Byzantine Aristocracy, IX-XIII Centuries* (British Archaeological Reports, International Series 221, Oxford 1984), σελ. 1. Ως «άρχουσα τάξη» θα μπορούσε να οριστεί μια νομικά και οικονομικά ποικιλόμορφη ομάδα που διαθέτει πραγματική δύναμη, ενώ με τον όρο «αριστοκρατία» ορίζει κανείς ένα νομικά καθορισμένο, θεωρητικά κληρονομικό κοινωνικό στρώμα που κατέχει συγκεκριμένα προνόμια. Βλ. Kazhdan, A.P. – McCormick, M., "The Social World of the Byzantine Court", στο Maguire, H. (επιμ.), *Byzantine Court Culture from 829 to 1204* (Washington D.C. 1997), σελ. 167.
3. Καζντάν, Α., «Κεντρομόλες και κεντρόφυγες τάσεις στο βυζαντινό κόσμο (1081-1261). Η δομή της βυζαντινής κοινωνίας», *Λουγγής, Τ.Κ. (μτφρ.), Βυζαντινά 3* (1983), σελ. 98.
4. Beck, H.-G., *Η βυζαντινή χιλιετία*², Κούρτοβικ, Δ. (μτφρ.) (Αθήνα 1992), σελ. 327.
5. Βλ. Kazhdan, A.P. – McCormick, M., "The Social World of the Byzantine Court", στο Maguire, H. (επιμ.), *Byzantine Court Culture from 829 to 1204* (Washington D.C. 1997), σελ. 167-197.
6. Μεταξύ των πολλών πηγών που αναφέρονται στην ίδρυση της συγκλήτου της Κωνσταντινούπολης βλ. ενδεικτικά Σωζομένος, *Εκκλησιαστική Ιστορία* II.3.6, γαλλ. μτφρ. Festugière, A.-J. με το ελλ. κείμενο της έκδοσης του Bidez, J., *Sozomène, Histoire ecclésiastique, livres I-II* (Sources chrétiennes 306, Paris 1983), σελ. 238-240. Για τη σύγκλητο της Κωνσταντινούπολης βλ. Χριστοφιλοπούλου, Α., *Η σύγκλητος εις το βυζαντινόν κράτος* (Αθήνα 1949)· Beck, H.-G., "Senat und Volk von Konstantinopel. Probleme der byzantinischen Verfassungsgeschichte", *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften* (München 1966).
7. Καραγιαννόπουλος, Ι.Ε., *Η πολιτική θεωρία των Βυζαντινών* (Θεσσαλονίκη 1992), σελ. 48.
8. Dagron, G., *Η γέννηση μιας πρωτεύουσας. Η Κωνσταντινούπολη και οι θεσμοί της από το 330 ως το 451*, μτφρ. Λουκάκη, Μ. (Αθήνα 2000), σελ. 137-155· Καραγιαννόπουλος, Ι.Ε., *Η πολιτική θεωρία των Βυζαντινών* (Θεσσαλονίκη 1992), σελ. 47-48.
9. Dagron, G., *Η γέννηση μιας πρωτεύουσας. Η Κωνσταντινούπολη και οι θεσμοί της από το 330 ως το 451*, μτφρ. Λουκάκη, Μ. (Αθήνα 2000), σελ. 204 κ.ε.
10. Dagron, G., *Η γέννηση μιας πρωτεύουσας. Η Κωνσταντινούπολη και οι θεσμοί της από το 330 ως το 451*, μτφρ. Λουκάκη, Μ. (Αθήνα 2000), σελ. 151.
11. Dagron, G., *Η γέννηση μιας πρωτεύουσας. Η Κωνσταντινούπολη και οι θεσμοί της από το 330 ως το 451*, μτφρ. Λουκάκη, Μ. (Αθήνα 2000), σελ. 188-195· Καραγιαννόπουλος, Ι.Ε., *Η πολιτική θεωρία των Βυζαντινών* (Θεσσαλονίκη 1992), σελ. 48.
12. Beck, H.-G., *Η βυζαντινή χιλιετία*², μτφρ. Κούρτοβικ, Δ. (Αθήνα 1992), σελ. 71-72, 342-343.
13. Cheynet, J.-Cl., "The Byzantine Aristocracy (8th-13th Centuries) [αγγλ. μτφρ. του 'L'aristocratie Byzantine (VIIIe-XIIIe siècle)', *Journal des Savants* (Ιουλ.-Δεκ. 2000) σελ. 281-322]", στο Cheynet, J.-Cl., *The Byzantine Aristocracy and its Military Function* (Collected Studies 859, Aldershot 2006) αρ. I, σελ. 2.
14. Λουγγής, Τ.Κ., «Δοκίμιο για την κοινωνική εξέλιξη στη διάρκεια των λεγόμενων "Σκοτεινών Αιώνων"», *Σύμμεικτα* 6 (1985), σελ. 145.
15. Cheynet, J.-C., "The Byzantine Aristocracy (8th-13th Centuries) [αγγλ. μτφρ. του "L'aristocratie Byzantine (VIIIe-XIIIe siècle)", *Journal des Savants* (Ιουλ.-Δεκ. 2000), σελ. 281-322]", στο Cheynet, J.-C., *The Byzantine Aristocracy and its Military Function* (Collected Studies 859, Aldershot 2006), αρ. I, σελ. 41-42.
16. Kazhdan, A.P. – Wharton-Epstein, A.W., *Αλλαγές στον βυζαντινό πολιτισμό κατά τον 11ο και 12ο αιώνα*, μτφρ. Παππάς, Α. (Αθήνα 1997), σελ. 57.
17. Kazhdan, A.P. – Wharton-Epstein, A.W., *Αλλαγές στον βυζαντινό πολιτισμό κατά τον 11ο και 12ο αιώνα*, μτφρ. Παππάς, Α. (Αθήνα 1997), σελ. 107. Βλ. επίσης Ostrogorsky, G., "Observations on the Aristocracy in Byzantium", *Dumbarton Oaks Papers* 25 (1971), σελ. 3 κ.ε.
18. Καζντάν, Α., «Κεντρομόλες και κεντρόφυγες τάσεις στο βυζαντινό κόσμο (1081-1261). Η δομή της βυζαντινής κοινωνίας», μτφρ. Λουγγής, Τ.Κ., *Βυζαντινά 3* (1983), σελ. 98-99.
19. Το ακόλουθο σχήμα της εξέλιξης της αριστοκρατίας κατά τον 11ο αιώνα και εξής το οφείλουμε κυρίως στις μελέτες του Alexander Kazhdan (βλ. το κλασικό έργο του *Social'nyj sostav gospodstvuščego klassa Vizantii XI-XII vv.* [Moskva 1974]). Μια νέα, αναθεωρημένη και επαυξημένη έκδοση έχει δημοσιευθεί: Kazhdan, A.P. – Ronchey, S., *L'aristocrazia bizantina dal principio dell'XI alla fine del XII secolo* (Palermo 1997). Τα τελευταία χρόνια ιστορικοί, όπως ο Jean-Claude Cheynet, έχουν διορθώσει το σχήμα του Kazhdan. Σημαντικά είναι, για παράδειγμα, τα συμπεράσματα του Cheynet κατά της ύπαρξης του διπλού στρατιωτική-πολιτική αριστοκρατία, τα οποία στηρίζει κυρίως στην πολυπλοκότητα των γάμων μεταξύ των μελών των δύο «αριστοκρατικών ομάδων» που καθιστούσε ρευστό τον απόλυτο προσδιορισμό της ταυτότητας των μελών τους [βλ. Cheynet, J.-C., *Pouvoir et contestations à Byzance [963-1210]* (Byzantina Sorbonensia 9, Paris 1990), σελ. 191-198. Πρβλ. Kaegi, W.E., "The Controversy about Bureaucratic and Military Factions", *Byzantinische Forschungen* 19 (1993), σελ. 25-33. Έτσι, το σχήμα του Kazhdan διορθώνεται, αποφεύγοντας κυρίως τις υπεραπλουστεύσεις.
20. Kazhdan, A.P. – Wharton-Epstein, A.W., *Αλλαγές στον βυζαντινό πολιτισμό κατά τον 11ο και 12ο αιώνα*, μτφρ. Παππάς, Α. (Αθήνα 1997), σελ. 107-108· Καζντάν, Α., «Κεντρομόλες και κεντρόφυγες τάσεις στο βυζαντινό κόσμο (1081-1261). Η δομή της βυζαντινής κοινωνίας», μτφρ. Λουγγής, Τ.Κ., *Βυζαντινά 3* (1983), σελ. 99.
21. Ahrweiler, H., "Recherches sur la société byzantine au XIe siècle: nouvelles hiérarchies et nouvelles solidarités", *Travaux et Mémoires* 6 (1976), σελ. 104-110.
22. Kazhdan, A.P. – Wharton-Epstein, A.W., *Αλλαγές στον βυζαντινό πολιτισμό κατά τον 11ο και 12ο αιώνα*, μτφρ. Παππάς, Α. (Αθήνα 1997), σελ. 110.

Αριστοκρατία της Βυζαντινής Κωνσταντινούπολης

23. Kazhdan, A.P. – Wharton-Epstein, A.W., *Αλλαγές στον βυζαντινό πολιτισμό κατά τον 11ο και 12ο αιώνα*, μτφρ. Παππάς, Α. (Αθήνα 1997), σελ. 110-111· Καζντάν, Α., «Κεντρομόλες και κεντρόφυγες τάσεις στο βυζαντινό κόσμο (1081-1261). Η δομή της βυζαντινής κοινωνίας», μτφρ. Λουγγής, Τ.Κ., *Βυζαντιακά* 3 (1983), σελ. 99.
24. Kazhdan, A.P. – Wharton-Epstein, A.W., *Αλλαγές στον βυζαντινό πολιτισμό κατά τον 11ο και 12ο αιώνα*, μτφρ. Παππάς, Α. (Αθήνα 1997), σελ. 117.
25. Βλ. Μιχαήλ Ατταλειάτης, *Ιστορία*, Brunet de Presle, W. – Bekker, I. (επιμ.), *Michaelis Attaliothae Historia* (Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonnae 1853), 275.12-22. Πρβλ. Kazhdan, A.P. – Wharton-Epstein, A.W., *Αλλαγές στον βυζαντινό πολιτισμό κατά τον 11ο και 12ο αιώνα*, Παππάς, Α. (μτφρ.) (Αθήνα 1997), σελ. 117.
26. Kazhdan, A.P. – Wharton-Epstein, A.W., *Αλλαγές στον βυζαντινό πολιτισμό κατά τον 11ο και 12ο αιώνα*, μτφρ. Παππάς, Α. (Αθήνα 1997), σελ. 118.
27. Angold, M., *Η Βυζαντινή αυτοκρατορία από το 1025 έως το 1204. Μία πολιτική ιστορία*², μτφρ. Καργιανιώτη, Ε., επιστ. επιμ. Αγαπητός, Π.Α. (Αθήνα 1997), σελ. 212· Magdalino, P., “Aspects of Twelfth-Century Byzantine Kaiserkritik”, *Speculum* 58/2 (1983), σελ. 336. Για τις αξίες και τα ιδεώδη της στρατιωτικής αριστοκρατίας ενδεικτικό είναι το έργο του Νικηφόρου Βρυέννιου, *Υψηλὴ Ἱστορία*, Gautier, P. (επιμ.), *Nicephori Bryennii Historiarum libri quattuor* (Corpus Fontium Historiae Byzantinae 9, Bruxelles 1975), ο οποίος έχει χαρακτηριστεί ως «ο ιδεολόγος της στρατιωτικής αριστοκρατίας την περίοδο των Κομνηνών» [Kazhdan, A.P. – Epstein, A.W., *Αλλαγές στον βυζαντινό πολιτισμό κατά τον 11ο και 12ο αιώνα*, μτφρ. Παππάς, Α. (Αθήνα 1997), σελ. 171].
28. Kazhdan, A.P. – Wharton-Epstein, A.W., *Αλλαγές στον βυζαντινό πολιτισμό κατά τον 11ο και 12ο αιώνα*, μτφρ. Παππάς, Α. (Αθήνα 1997), σελ. 117.
29. Βλ. Kazhdan, A.P. – Wharton-Epstein, A.W., *Αλλαγές στον βυζαντινό πολιτισμό κατά τον 11ο και 12ο αιώνα*, μτφρ. Παππάς, Α. (Αθήνα 1997), σελ. 117-118· Angold, M., *Η Βυζαντινή αυτοκρατορία από το 1025 έως το 1204. Μία πολιτική ιστορία*², μτφρ. Καργιανιώτη, Ε., επιστ. επιμ. Αγαπητός, Π.Α. (Αθήνα 1997), σελ. 213· Kazhdan, A., “Sebastos”, στο Kazhdan, A. (γεν. επιμ.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* 3 (New York – Oxford 1991), σελ. 1862-1863· Magdalino, P., *The Empire of Manuel I Komnenos, 1143-1180* (Cambridge 1993), σελ. 181-185.
30. Angold, M., *Η Βυζαντινή αυτοκρατορία από το 1025 έως το 1204. Μία πολιτική ιστορία*², μτφρ. Καργιανιώτη, Ε., επιστ. επιμ. Αγαπητός, Π.Α. (Αθήνα 1997), σελ. 213.
31. Magdalino, P., “Byzantine Snobbery”, στο Angold, M. (επιμ.), *The Byzantine Aristocracy, IX-XIII Centuries* (British Archaeological Reports, International Series 221, Oxford 1984), σελ. 64· Magdalino, P., *The Empire of Manuel I Komnenos, 1143-1180* (Cambridge 1993), σελ. 182.
32. Cheynet, J.-C., “The Byzantine Aristocracy (8th-13th Centuries) [αγγλ. μτφρ. του “L’aristocratie Byzantine (VIIIe-XIIIe siècle)”, *Journal des Savants* (Ιούλ.-Δεκ. 2000), σελ. 281-322]”, στο Cheynet, J.-C., *The Byzantine Aristocracy and its Military Function* (Collected Studies 859, Aldershot 2006), αρ. I, σελ. 5.
33. Magdalino, P., “Byzantine Snobbery”, στο Angold, M. (επιμ.), *The Byzantine Aristocracy, IX-XIII Centuries* (British Archaeological Reports, International Series 221, Oxford 1984), σελ. 64.
34. Laiou, A.E., “The Byzantine Aristocracy in the Palaeologan Period. A Story of Arrested Development”, *Viator* 4 (1973), σελ. 139.
35. Λαΐου, Α., “Κοινωνία και οικονομία (1204-1453)”, στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους Θ’* (Αθήνα 1980), σελ. 219.
36. Κιουσοπούλου, Τ., *Βασιλείς ή Οικονόμος. Πολιτική εξουσία και ιδεολογία πριν την Άλωση* (Αθήνα 2007), σελ. 57.

Βιβλιογραφία :

	Μιχαήλ Ατταλειάτης , <i>Ιστορία</i> , Bekker, I. (ed.), <i>Michaelis Attaliothae Historia</i> , Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonn 1853
	Γεώργιος Ακροπολίτης , <i>Χρονική Συγγραφή</i> , Heisenberg, A. – Wirth, P. (eds), <i>Georgii Acropolitae Opera 1</i> (αναθ. P. Wirth), Stuttgart 1978
	Beck H.-G. , <i>Η βυζαντινή χιλιετία</i> , 2η έκδ., Αθήνα 1992
	Cheyne J.-C. , <i>Pouvoir et contestations à Byzance (963-1210)</i> , Paris 1990, Byzantina Sorbonensia 9
	Dagron G. , <i>Η γέννηση μιας πρωτεύουσας. Η Κωνσταντινούπολη και οι θεσμοί της από το 330 ως το 451</i> , MIET, Αθήνα 2000, Λουκάκη, Μ. (μτφρ.)
	Καραγιαννόπουλος Ι. , <i>Η πολιτική θεωρία των Βυζαντινών</i> , Θεσσαλονίκη 1992
	Σωζομενός , <i>Εκκλησιαστική Ιστορία</i> , Bidez, J. – Hansen, G.C. (eds), <i>Sozomenus, Kirchengeschichte</i> , Die Griechischen Christlichen Schriftsteller 50, 1960
	Magdalino P. , <i>The Empire of Manuel I Komnenos 1143-1180</i> , Cambridge 1993
	Angold M. , <i>Η βυζαντινή αυτοκρατορία από το 1025 έως το 1204. Μία πολιτική ιστορία</i> , Αθήνα 1997, Καργιανιώτη, Ε. (μτφρ.)

Αριστοκρατία της Βυζαντινής Κωνσταντινούπολης

	Λουγγής Τ., <i>Δοκίμιο για την κοινωνική εξέλιξη στη διάρκεια των λεγόμενων «Σκοτεινών Αιώνων» (602-867)</i> , Αθήνα 1985, Σύμμεικτα 6 (1985)
	Νικηφόρος Βρυέννιος, <i>Υψηλή Ιστορία</i> , Gautier, P. (ed.), <i>Nicéphore Bryennios, Histoire</i> , Corpus Fontium Historiae Byzantinae 9, Bruxelles 1975
	Ostrogorsky G., "Observations on the Aristocracy in Byzantium", <i>Dumbarton Oaks Papers</i> , 25, 1971, 3-32
	Κιουσοπούλου Τ., <i>Βασιλεύς ή οικονόμος. Πολιτική εξουσία και ιδεολογία πριν την Άλωση</i> , Αθήνα 2007
	Λαΐου Α., "Κοινωνία και οικονομία (1204-1453)", <i>Ιστορία του Ελληνικού Έθνους</i> 9, Αθήνα 1980, 214-243
	Kaegi W.E., "The Controversy about Bureaucratic and Military Factions", <i>Byzantinische Forschungen</i> , 19, 1993, 25-33
	Beck H.-G., <i>Senat und Volk von Konstantinopel. Probleme der byzantinischen Verfassungsgeschichte</i> , München 1966
	Χριστοφιλοπούλου Α., "Η σύγκλητος εις το βυζαντινόν κράτος", <i>Επετηρίς του αρχείου της ιστορίας του ελληνικού δικαίου</i> , 2, 1949, 3-151
	Kazhdan A., "Κεντρομόλες και κεντρόφυγες τάσεις στο βυζαντινό κόσμο (1081-1261). Η δομή της βυζαντινής κοινωνίας", <i>Βυζαντιακά</i> , 3, 1983, 91-110
	Kazhdan A., Wharton-Epstein A., <i>Αλλαγές στον βυζαντινό πολιτισμό κατά τον 11ο και 12ο αιώνα</i> , Αθήνα 1997, Παππάς, Α. (μτφρ.)
	Ahrweiler H., "Recherches sur la société byzantine au XIe siècle: nouvelles hiérarchies et nouvelles solidarités", <i>Travaux et Mémoires</i> , 6, 1976, 99-124
	Angold M., "Introduction", Angold, M. (ed.), <i>The Byzantine Aristocracy, IX-XIII Centuries</i> , Oxford 1984, BAR International Series 221, 1-9
	Laiou A.E., "The Byzantine Aristocracy in the Palaeologan Period. A Story of Arrested Development", <i>Viator</i> , 4, 1973, 131-151
	Magdalino P., "Byzantine Snobbery", Angold, M. (ed.), <i>The Byzantine Aristocracy, IX-XIII Centuries</i> , Oxford 1984, BAR International Series 221, 58-78
	Kazhdan A., McCormick M., "The Social World of the Byzantine Court", Maguire, H. (ed.), <i>Byzantine Court Culture from 829 to 1204</i> , Washington 1997, 167-197
	Kazhdan A., Ronchey S., <i>L'aristocrazia bizantina dal principio dell' XI alla fine del XII secolo</i> , Palermo 1997
	Cheyne J.-C., <i>The Byzantine Aristocracy and its Military Function</i> , Aldershot 2006, Variorum collected studies series 859

Δικτυογραφία :

	BYZANTINE NOBILITY - Strategopoulos http://fmg.ac/Projects/MedLands/BYZANTINE%20NOBILITY.htm#_Toc204583742
	Eunuchs in the Byzantine Empire. A Study in Byzantine Titulature and Prosopography http://www.well.com/user/aquarius/guilland-eunuques.htm
	People and power in Byzantium: an introduction to modern Byzantine studies http://books.google.gr/books?id=bs2uV8eBVlcC&pg=PA170&dq=byzantine+nobility&hl=el&sa=X&ei=voweT_mNAoik8gPXt52gDg&ved=0CC0Q6AEwAA#v=onepage&q&f=false

Γλωσσάριο :

	σεβαστός, ο Τιμητικός τίτλος. Αποδόθηκε πρώτη φορά ως «σεβαστή» από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Θ' Μονομάχο (1042-1055) στην ερωμένη του Σκλήραινα. Αργότερα τον τίτλο τον υιοθέτησαν οι αυτοκράτορες Ισαάκ Κομνηνός (1057-1059) και Αλέξιος Α' (1081-1118). Από το 12ο αιώνα χρησιμοποιούνται ευρέως δύο συνώνυμες μορφές του βασικού επιθέτου: πανσέβαστος-σεβαστός και σεβαστός. Η σημασία τους είναι συγκεχυμένη, αλλά τις περισσότερες φορές ο όρος χρησιμοποιείται με την έννοια του τίτλου διάφορων διοικητικών αξιωμάτων ή αξιωματικών ταγμάτων ξένων μισθοφόρων. Στην υστεροβυζαντινή ιεραρχία των τιμητικών αξιωμάτων βρισκόταν σε πολύ χαμηλή θέση, ενώ στην αυλή της Τραπεζούντας ο τίτλος του σεβαστού δήλωνε τους ανώτατους άρχοντες του κράτους.
--	--

Πηγές

Σωζομενός, *Εκκλησιαστική Ιστορία* II.3.6, γαλλ. μτφρ. Festugièr, A.-J. με το ελλ. κείμενο της έκδοσης του Bidez, J., *Sozomène, Histoire ecclésiastique, livres I-II* (Sources chrétiennes 306, Paris 1983), σελ. 238-240.

Αριστοκρατία της Βυζαντινής Κωνσταντινούπολης

Μιχαήλ Ατταλειάτης, *Ιστορία*, Bekker, I. (ed.), *Michaelis Attaliotae Historia* (Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonnae 1853), 275.12-22.

Γεώργιος Ακροπολίτης, *Χρονική συγγραφή*, επιμ. Α. Heisenberg, *Georgii Acropolitae opera I* (Leipzig 1903, επανεκτύπωση με διορθώσεις P. Wirth, Stuttgart 1978).

Νικηφόρος Βρυέννιος, *Υλη Ιστορίας*, Gautier, P. (ed.), *Nicephori Bryennii Historiarum libri quattuor* (Corpus Fontium Historiae Byzantinae 9, Bruxelles 1975).

Ευστάθιος Θεσσαλονίκης, *Μονωδία εις τὸν σεβαστὸν καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων κυρὸν Νικηφόρον τὸν Κομνηνόν, τὸν ἔκγονον τοῦ καίσαρος κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου*, επιμ. E. Kurtz, "Evstafija Fessalonikijskogo i Konstantina Manassi monodii na končinu Nikifora Komnina (Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης καὶ Κωνσταντίνου Μανασσῆ μονωδία περὶ τοῦ θανάτου Νικηφόρου Κομνηνοῦ)", *Vizantijskij Vremennik* 17 (1910), σελ. 283-322, ιδ. 290-302.

Παραθέματα

Η ίδρυση της συγκλήτου της Κωνσταντινούπολης από τον Μ. Κωνσταντίνο

Βουλευτήριον τε μέγα, ἦν σύγκλητον ὀνομάζουσιν, ἕτερον συνεστήσατο, τὰς αὐτὰς τάξας τιμὰς καὶ ἱερομηνίας, ἣ καὶ Ῥωμαῖοις τοῖς πρεσβυτέροις ἔθος.

Σωζομενός, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, II.3.6, γαλλ. μτφρ. A.-J. Festugière με το ελλ. κείμενο της έκδοσης του J. Bidez, *Sozomène, Histoire ecclésiastique, livres I-II* (Sources chrétiennes 306, Paris 1983), σελ. 238-240.

Ο αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Ευστάθιος στον επικήδειο για τον προσάτη του Νικηφόρο Κομνηνό τοποθετεί την αριστοκρατική καταγωγή του θανόντος πρώτη στον κατάλογο των αρετών του (12ος αι.)

... οὐ τὸ μὲν γένος τῶν ἀνωτάτων καὶ πρώτων τῆς εὐγενείας πηγῶν ἀπέρρεεν, ὃ δὲ λόγος ἀπ' οὐρανοῦ καὶ ἐνθεος, τὸ δὲ ἦθος ὁποῖον ἂν κατακροτήσειεν ὁ τῶν θειοτάτων ἀρετῶν ὄρμαθός, τοῖς δὲ ἐκτὸς ἐμβλέψαι θέας ἄξιος, ὥς εἰ καὶ ἥλιος ἀνθρωπίνην πλάσιν μετεσκεύαστο.

Ευστάθιος Θεσσαλονίκης, *Μονωδία εις τὸν σεβαστὸν καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων κυρὸν Νικηφόρον τὸν Κομνηνόν, τὸν ἔκγονον τοῦ καίσαρος κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου*, επιμ. E. Kurtz, "Evstafija Fessalonikijskogo i Konstantina Manassi monodii na končinu Nikifora Komnina", *Vizantijskij Vremennik* 17 (1910), σελ. 301.404-408.

Ο αξιωματούχος και ιστορικός Γεώργιος Ακροπολίτης αποδοκιμάζει την ανάθεση σπουδαίων κρατικών αξιωμάτων από τον αυτοκράτορα Θεόδωρο Β' Λάσκαρι (1254-1258) στην ανυπόληπτη και χωρίς αριστοκρατική καταγωγή οικογένεια των Μουζαλώνων

Οὕτωςί γοῦν ταῦτα πάντα καταρτίσας ὁ βασιλεὺς τὸν Ἑλλήσποντον διαπεραιωθείς περὶ τὴν Λάμψακον τὴν σκηνὴν ἔπηξε, κάκειῖσε τοὺς αὐτοῦ ὀφφικίους τετίμηκε καὶ ἀξιώμασι. καὶ τὸν μὲν Μουζάλωνα Γεώργιον τὸν ὑπὲρ πάντας ἄλλους τούτῳ φιλούμενον, ὄντα μέγαν δομέστικον, πρωτοσεβαστὸν τε καὶ πρωτοβεστιαρίον καὶ μέγαν στρατοπεδάρχην τετίμηκε, τὸν δὲ αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἀνδρόνικον, πρωτοβεστιαρίτην ὄντα, μέγαν δομέστικον κατωνόμασε, τὸν δὲ Ἄγγελον Ἰωάννην, μέγαν πριμικήριον τελοῦντα, τετίμηκε πρωτοστράτορα, ἀνδράρια μηδενὸς ἢ τριῶν ὀβολῶν ἄξια, παιδιαῖς ἀνατεθραμμένα καὶ κυμβάλων μέλεισι τε καὶ ἄσμασι, πρὸς οὓς τὸ Ὀμηρικὸν εὐστόχως ἂν ἀπετόξευσεν· 'ψεύσται τ' ὀρχησται τε χοροτυπίησιν ἄριστοι,' ...

Γεώργιος Ακροπολίτης, *Χρονική συγγραφή*, επιμ. Α. Heisenberg, *Georgii Acropolitae opera I* (Leipzig 1903, επανεκτύπωση με διορθώσεις P. Wirth, Stuttgart 1978) σελ. 124.1-13